

BADIIY NASRDA RAMZIYLIK VA UNING AKS ETISHI

Mamadiyorova Iroda

Guliston davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va tillarni o'qitish kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada badiiy asardagi asosiy ramziy obrazlar, tush va sayohat motivlarining falsafiy va ijtimoiy talqinlari yoritilgan. Ushbu asar o'zbek adabiyotida ramziylikning yorqin namunasi bo'lib, jamiyat va inson ruhiyatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Yana mazkur tadqiqotda zamonaviy o'zbek adabiyotidagi ramziylik masalasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Ramziylik, timsol, majoz, badiiy tasvir, zamonaviy o'zbek adabiyoti, "Ro'yo" estetik tahlil, mafkura, ijtimoiy muammolar.

Аннотация. В статье раскрыты основные символические образы, мотивы сна и путешествия в художественном произведении, а также их философские и социальные интерпретации. Это произведение является ярким примером символизма в узбекской литературе, позволяя глубоко анализировать общество и человеческую психологию. Кроме того, в исследовании рассматривается проблема символизма в современной узбекской литературе.

Ключевые слова: символизм, образ, метафора, художественное изображение, современная узбекская литература, «Сон», эстетический анализ, идеология, социальные проблемы.

Annotation: The article highlights the main symbolic images, the motifs of dreams and journeys in the literary work, as well as their philosophical and social interpretations. This work serves as a vivid example of symbolism in Uzbek literature, offering a profound analysis of society and human psychology. Moreover, the study examines the issue of symbolism in modern Uzbek literature.

Keywords: symbolism, image, metaphor, artistic depiction, modern Uzbek literature, "A Dream", aesthetic analysis, ideology, social issues.

Kirish. Inson madaniyati va tafakkurining o'ziga xos ko'rinishi hisoblangan ramziylik qadimgi mifologiyada, turli dinlarda, san'atning arxaik shakllarida ko'zga tashlanadi. Qadimgi Misr, Sharq, Antik dunyo, O'rta asrlar va Uyg'onish madaniyatini ramziylikning o'ziga xos ko'rinishlarisiz tasavvur etish qiyin.

Bir-biridan uzoq bo‘lgan predmetlar o‘rtasidagi “muvofiglik” tamoyili (masalan, ma’naviy va moddiy dunyo o‘rtasidagi) voqea-hodisalarning transsendent aloqalari sifatida o‘rta asrlar falsafasi va adabiyotida ancha jiddiy tadqiq etilgan. Bundan tashqari, majoziylik Sharq mumtoz adabiyoti, Yevropa klassitsizmi, barokko va ma’rifatparvarlik davri san’atida ham keng tarqalgan. Shundan kelib chiqib, oyna, ko‘zgu, surat, portret ramzlari poetikasi tadqiqiga o‘tishga avval ramz va unga yaqin bo‘lgan majoz tushunchasi, ular o‘rtasidagi umumiy va farqli jihatlar hamda badiiy adabiyotdagi ramziylik masalasiga to‘xtalish lozim, deb hisobladik²⁵⁶.

Ma’lumki, biron-bir hodisa mohiyatini shartli ravishda ifodalovchi narsa va so‘z simvol yoki ramz deb ataladi. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da ramzga “biror g‘oya, tushuncha, hodisa kabilarni ifodalovchi, eslatuvchi shartli belgi, ishora” [1] deb ta’rif berilsa, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”da ramz – voqelikni badiiy aks ettirishning shartli usuli va badiiy shartlilik shakllaridan ekanligi, u majozdan farq qilib, mazmun obrazli qurilish bilan bog‘liq bo‘lishi hamda ko‘pma’noliligi bilan ajralib turishi izohlanadi.[2]

Asosiy qism. “Adabiyotshunoslik lug‘ati”da ramz “ko‘chim turlaridan biri, faqat shartli ravishda va shu matn doirasida ko‘chma ma’no kasb etuvchi so‘z yoki so‘z birikmasi; obrazlilik turi” deb ta’riflanadi.[3] Haqiqatan ham, ramz majoz (allegoriya)ga yaqin bo‘lib, ba’zi hollarda ularni bir xil hodisa deb qarash ham mavjud. Lekin ularning farqi shuki, ramz kontekst doirasida ham o‘z ma’nosida, ham ko‘chma ma’noda qo‘llanilishi mumkin. U.Xarmon ta’kidlashicha, ramz o‘zida asliga muvofiglik va hissiy jihatlarni mavhum aspekt bilan birlashtiradi.[4] Professor H.Boltaboyev ramz va ramzlikka xos belgilarga quyidagicha ta’rif beradi: “Ramz... faqat shartli ravishda va shu matn doirasida ko‘chma ma’no kasb etuvchi so‘z yoki so‘z birikmasi; obrazlilik turi. Ramzning ma’nosi kontekst doirasida va shartdan xabardorlik bo‘lganda reallashadi. Cho‘lpon she’riyatidagi “yulduz”, “bulut”, “bahor”, “qish” obrazlari ramzning yorqin timsoli bo‘la oladi. Jumladan, mashhur “Qalandar ishq” she’rini ishqiy mavzudagi she’r sifatida tushunaverish mumkin. Biroq undagi ramzlar qatida boshqa ma’no ham mustaqil holda mavjud bo‘lib, uni o‘z vaqtida shoirga ruhan yaqin kishilar yaxshi tushunishgan. Sababi ular ramzlarning ma’nosi anglashiladigan kontekstdan - shoirning hayot yo‘li, orzu-intilishlari, she’r yozilgan paytdagi ruhiy holati va hokazo omillardan xabardor bo‘lganlar”. [5] Demak, ramzlarning haqiqiy ma’nosi – ko‘chma ma’nosini anglash uchun kontekstdan shoir yoki yozuvchining hayot yo‘li, orzu-intilishlari, asar yozilishiga turtki bo‘lgan vaziyat yoki ijodkorning o‘sha paytdagi ruhiy holatidan xabardor bo‘lishi talab etiladi. Ramziylikda so‘zni tushunish, anglash barobarida ishorani ko‘zda tutish taqozo qilinadi. Shu o‘rinda ramz va majoz o‘rtasidagi farqqa yanada aniqlik kiritish lozim bo‘ladi.

Badiiy ijodda qo‘llaniladigan ramz (simvol)lar o‘zining xarakteri va bajaradigan vazifasi jihatidan farqlanadi. Poetik simvollar haqida fikr yuritgan A.Sharopov simvol-obraz va simvol

²⁵⁶ O‘zbek tilida “oyna”, “ko‘zgu” atamaları orqali deyarli bir xil – aks ettirish vositasiga aylanadi. “Surat” orqali har qanday tasvirni (inson, tabiat, turli jonzoqlar), “portret” da esa o‘z navbatidagi faqat inson tasviri aks ettirilgan san’at asarini tushunamiz. Shundan kelib chiqib, ishimizda oyna va ko‘zgu hamda surat va portret atamalaridan sinonimlar sifatida foydalandik.

belgi o‘rtasidagi munosabatni alohida tahlil qiladi. [6] Simvollarning qo‘llanish chegarasi xilma-xil bo‘lib, u turli sohalarida uchraydi. Simvol tushunchasi faqat san’atdagina emas, me’morchilik, matematika, fizika, kimyo, kibernetika, tilshunoslik, falsafa kabi ijtimoiy va aniq fanlarda ham keng qo‘llaniladi. Shuning uchun ham hozirda simvollar bilan bog‘liq bo‘lgan semiotika fani ham jadal rivojlanmoqda. Simvol keng ma’noda belgi tushunchasini anglatadi. Poetik simvol badiiy shartlilik vositasida nisbatan kengroq abstrakt ma’noni ifoda etadi. Simvol – belgida mohiyat va ifoda o‘rtasida ichki bog‘liqlik bo‘lmaydi. Fikrimizni matematika yoki fizika faniga oid simvollar misolida isbotlash mumkin. Poetik simvol yoki ramziy obrazlarda predmet bilan ma’no o‘rtasida ichki, mantiqiy aloqa bo‘lishi shart hisoblanadi.

Ma’lumki, ramzlar ilmiy, falsafiy, badiiy va mifologik turlarga bo‘linadi. Xususan, matematikada ramzlarning mukammal shakllaridan foydalaniladi. Matematikadan umuman xabari bo‘lmaganlar uchun to‘g‘ri chiziqning bo‘lagi ma’lum sondagi bo‘laklarga bo‘lish mumkin bo‘lgan katakni yodga solsa-da, aslida u ko‘plab haqiqiy (ya’ni barcha ratsional va barcha irratsional) sonlarni hosil qilish ramzi ham hisoblanadi.

Falsafiy ramzlar ilmiylardan faqatgina xulosalarning benihoya umumlashganligi bilan farqlanadi. Qaysi bir falsafiy kategoriyani olmaylik (reallik, sabab, zarurat, ozodlik va h.k) biz o‘zimizga o‘zimiz savol berib, ularning ramziy mohiyatini aniq kuzata olmaymiz.

Badiiy va mifologik ramzlar haqida gap borganda, so‘z san’ati bo‘lgan adabiyotning o‘zi ramz va ishoralardan iborat ekanligini yana bir bor ta’kidlash lozim bo‘ladi. O‘z navbatida, mazkur turga mansub ramzlar haqida kengroq to‘xtashga to‘g‘ri keladi.

Har qanday san’at, hatto o‘ta realistik bo‘lgan taqdirda ham ramziy obrazlarsiz mavjud bo‘lmaydi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida ijod qilgan simvolistlar badiiy realizmda ramzlardan foydalanganligi bilan emas (chunki ushbu ramzlardan realizmda ham foydalanganlar), balki sof g‘oyaviy o‘ziga xosliklari bilan farq qilganlar. Hech kim Gogolning “Revizor”idagi realizmga shubha bilan qaramaydi. Biroq ushbu asar XIX asr o‘rtalaridagi islohotgacha bo‘lgan Rossiya amaldorlarining ramziga aylangan. Bu ramzsiz “Revizor” o‘tkir satira bo‘la olmas edi. Asar so‘ngidagi so‘zsiz sahna daxshat va kutilmagan hodisaning ramzi bo‘lib, adib uni juda puxta tayyorlagan (hatto qalam bilan ularning qanday holatda qotib qolishlarigacha chizgan). Imperator nomi bilan kirib kelgan jandarm esa komediyada tasvirlangan “kichkina odamlardan” yuqori turuvchi davlat hokimiyatining ramzi sifatida gavdalanadi.

Nemis adibi T.A.Gofman asarlari, O.Balzakning “Sag‘ri teri tilsimi”, Gogolning “Portret”, O.Uaylidning “Dorian Greyning portreti” roman va qissalari, Eldar Poning hikoyalari, mifologik-ramziy yo‘nalishdagi asarlar hisoblanadi.

Ramz va majozdan foydalanish borasida Dantening “Ilohiy komediya”si bitmas-tuganmas xazina hisoblanadi. Asarning boshlanishida (“Do‘zax” 1, 2-60 b) Dante o‘zini o‘rmonda adashib qolganligini tasvirlaydi. Qo‘rqinchli o‘rmonda u uchta hayvon bilan uchrashadi, bular: yolg‘on, xoinlik va shahvatparastlik ramzi qoplon; mag‘rurlik va zo‘ravonlik ramzi bo‘lgan sher; makkorlik va manmanlik ramzi bo‘lgan bo‘ridir. Ularning erkin va rang-barang bo‘yoqlarda berilishi badiiy obrazlar ekanligidan dalolat beradi. Shu bilan birga, ular ramz va

majoz ekanligi ham oydek ravshan. Xulosa qilib aytish mumkinki, asarda badiiylik, ramziylik, majoziylik va mifologiya uyg‘unlashib ketgan.

Biz ramzni obrazli ifodaning bir ko‘rinishi sifatida badiiy nutqda hayotiy voqea, tushuncha va narsalarni ifodalash uchun shartli ravishda ko‘chma ma’noda ishlatiladigan so‘z yoki so‘zlar birikmasi deb bilamiz. [8] Lekin bugungi kunga kelib, ramz tor ma’nodagi so‘z va so‘zlar birikmasining ko‘chma ma’noda qo‘llanishidan chuqur falsafiy mazmunni anglatuvchi matn darajasiga ko‘tarildi. Hozirda ramzni inson va jamiyatning adabiy va global muammolarini qamrab oluvchi hamda shartli ravishda ko‘chma ma’nolarga tayanuvchi badiiy matn ko‘rinishi, deb hisoblash mumkin.

Zamonaviy adabiyotda qo‘llanilayotgan ramziy obrazlar nafaqat boy va xilma-xil, balki sirli hamda murakkab ekanligi bilan diqqatga sazovordir. Ana shu ramzlar ortida yashiringan mazmunni to‘la anglash, his etish uchun kitobxondan birmuncha tayyorgarlik, turli xil bilimlardan xabardor bo‘lish talab etiladi.

A.Kamyuning Ikkinchi jahon urushidan keyin (1947) yaratgan “Vabo” romanida o‘lat tasviri orqali fashizmning majoziy obrazi aks ettirilgan, degan fikr adabiyotshunoslikda muhrlanib qolgan. Adabiyotshunos D.Quronov Cho‘lpon nasri poetikasini tadqiq etar ekan, badiiy asar muayyan davr mahsuli bo‘lgani holda, ularni faqat davr bilan bog‘labgina tushunish xato ekanligi haqida yozadi. Zero, “... chinakam san’atkor ijod onlarida voqelikdan uziladi, bu ilohiy damlarda uning uchun vaqt chegaralari mavjud emas – u o‘tmish, hozir va kelajakni birlashtirgan katta VAQT hukmida yashaydi”. [9] Shunga ko‘ra, Kamyu “Vabo”da nafaqat fashizmning majoziy obrazini, balki hech qachon to‘la chekinmaydigan, vaqti-vaqti bilan bo‘y ko‘rsatib, insonlarni esankiratib qo‘yadigan sirli kuchni ham tasvirlaganligiga guvoh bo‘lamiz. Bunday ofat loqaydlik, befarqlik avj olgan har qanday jamiyatda ro‘y berishi mumkin, degan xulosa kelib chiqadi.

O‘zbek adabiyotida ham ramziy (simvolik) asarlar ko‘plab yozuvchilar va shoirlar tomonidan yaratilgan. Quyida ba’zi ramziy asarlar va ularning mualliflariga misollar keltirishni lozim topdik. Abdulla Qodiriy – “O‘tkan kunlar” romani ramziylikka boy bo‘lib, unda o‘zbek xalqining tarixiy o‘tmishi, erkinlikka intilishlari va o‘sha davrda jamiyatning ijtimoiy-siyosiy muammolari ramziy tasvirlangan. Chingiz Aytmatov – “Asrga tatigulik kun” (O‘zbek tiliga tarjima qilingan) asarida “Manqurt” obrazi ramz sifatida ishlatilgan bo‘lib, bu xalqning tarixini unutgan, o‘z ildizidan uzilgan odamlar obrazini ifodalaydi. Abdulla Qahhor – “Sarob” romani shaxsiy hayot, sevgi va ideallar bilan bog‘liq ramziy obrazlarga to‘la bo‘lib, insonning ichki kechinmalari va ijtimoiy muhit ta’siri ramziy ravishda ochib beriladi. Erkin Vohidov – “Ruhlar isyon” she’riy asarida insoniyatning ma’naviy qadriyatlari, ijtimoiy muammolari va inson erkinligi masalalari ramzlar orqali tasvirlangan. O‘tkir Hoshimov – “Dunyoning ishlari” qissa va hikoyalarida hayotiy voqealar ramziy ma’noga ega bo‘lib, oddiy odamlar hayotidagi murakkabliklar va insoniy qadriyatlarning qiymati ifodalanadi. Mirtemir – “Turon” she’rida Turon o‘lkasi ramzi orqali xalqning buyuk tarixi, orzu-umidlari va o‘zlikni anglash jarayonlari tasvirlangan. Ramziy asarlar odatda chuqur ma’noga ega bo‘lib, ular orqali muallif o‘z fikr va

hissiyotlarini nozik tarzda ifoda etadi. Shu kabi asarlarni o‘qish ham adabiy, ham falsafiy zavq bag‘ishlaydi.

Ramziy timsollardan foydalanish zamonaviy o‘zbek yozuvchilari ijodida ham muhim o‘rin tutadi. Bu o‘rinda Asqad Muxtorning “Chinor”, Murod Muhammad Do‘stning “Lolazor”, Asad Dilmurodning “Fano dashtidagi qush”, Omon Muxtorning “Aflotun” romanlarini ta’kidlash lozim bo‘ladi. Bu asarlar chuqur tagma’noga ega bo‘lgan ramziy detal va obrazlarga boy. Xususan, “Aflotun” asarida yozuvchi tomonidan qo‘llanilgan quduq detaliga falsafiy – tasavvuriy ma’no yuklatilgan. Ya’ni quduq dunyo ramzi. Yoki asardagi Suqrot obrazini tahlil davomida Komil inson ramzi deb talqin qildik.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotidagi o‘ziga xos tasvir uslubiga ega bo‘lgan adiblardan biri Nazar Eshonqul ham “Tobut” hikoyasida ramziy tagma’noga asoslangan timsolga murojaat qilganligini anglash mumkin. Shahardagi barcha uchun jumboq bo‘layotgan o‘lat sababi hikoya oxirida ma’lum bo‘ladi: telba me’mor chizgan loyihadan ma’lum bo‘lishicha, shahar tobut shaklida qurilgan ekan. Shaharning kelajagi inqiroz va zavol ekanligini oldindan bashorat qilish mumkin edi. Chunki tobutdan hech kim chiqib keta olmaydi.

Hikoya bilan tanishgach, Nazar Eshonqul tobut shaklida qurilgan makon timsolida sho‘rolar tuzumi, shahar bo‘ylab kezib yuruvchi badbo‘y hid orqali sho‘rolar mafkurasi ramzini yaratgan, degan xulosaga kelish mumkin.

“Tobut” hikoyasi singari 90-yillarda o‘zbek adabiyotida yaratilgan bir qator asarlarda mavhum bir jamiyat, tuzum, mafkuraning ramziy tasviriga duch kelamiz. Ulardagi qahramonlar ko‘pincha notabiiy sharoitlarda, mavhum, sirli muhitda tasvirlanadi. Mana shu absurt olamni aks ettirish ortida, asosan, sobiq Ittifoq yoxud kommunistik tuzum davridagi insonlar va ularning ruhiy, ma’naviy olami nazarda tutilayotganini ilg‘ab olish qiyin emas.

Shu ma’noda, Xurshid Do‘stmuhammadning “Jajman” hikoyasi ham xarakterlidir. “Jajman”da nemifologik tasvir tamoyillaridan unumli foydalanilgan. Vaqtning siklik modeli asosida bir necha ming yil avval yashagan payg‘ambar Zardusht qariya – iymon, e’tiqod, doonishmandlik ramzi sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu o‘rinda, adabiyotshunos Q.Yo‘ldoshevning ramziylikning asosiy xususiyati undan jo‘yali ma’no chiqarish mumkinligi haqidagi fikriga [10] qo‘shilish mumkin.

Demak, insoniyat tamaddunining ilk bosqichidayoq ramz va ramziylik hayot haqidagi tasavvurlarning ajralmas qismiga aylandi. G‘orlardan topilgan qadimgi suratlardan boshlab hayotdagi har bir holat, buyum, belgi qat’iy bir tizimga solingan, texnika tili bilan aytganda, kodlangan davrni boshdan kechirdi. Lekin shunga qaramay, ramz badiiy adabiyotda insonning murakkab ichki dunyosini, olam bilan aloqasini tasvirlash uchun muhim vosita vazifasini bajaradi.

Muayyan badiiy-estetik maqsadda so‘zni ko‘chma ma’noda qo‘llash san’ati hisoblangan ko‘chimning majoz, ramz singari ko‘rinishlari badiiy matnda tasviriylik va ifodaviylikni kuchaytirish vositasi sifatida keng qo‘llaniladi.

Ramz va majoz tushunchalari ifoda jihatdan yaqin bo‘lsa-da, ular o‘rtasidagi asosiy tafovut ramzning matnda ham o‘z ma‘nosida, ham ko‘chma ma’noda qo‘llanilishi, majoz esa tasvirlanayotgan narsani emas, muallif ko‘zda tutgan ma‘noni anglatishi bilan belgilanadi.

Yozuvchining assotsiativ fikrlashi mahsuli bo‘lgan ramziy obrazlar asarning g‘oyaviy-estetik ta‘sirini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, ramziylik san‘at va adabiyotning asosiy unsurlaridan biri sifatida qadimgi davrlardan hozirgacha taraqqiy etib, o‘ziga xos ko‘rinishlarga ega bo‘lib kelmoqda.

Tadqiqot ishimizning asosiy obyekti A.A‘zamning “Ro‘yo yohud G‘ulistonga safar” asari tanlab olinganligi uchun ushbu asardagi ramziylik masalalariga to‘xtalib o‘tamiz. Ushbu asar o‘zbek adabiyotida muhim ahamiyat kasb etib, o‘quvchilarni g‘ayrioddiy va qiziqarli syujet bilan tanishtiradi. Asar qahramoni tush ko‘rib, qadimiy G‘uliston shahriga sayohat qiladi. Bu tush va sayohat orqali yozuvchi jamiyatda mavjud ijtimoiy muammolar, inson axloqi va ma‘naviy qadriyatlar haqida o‘z mulohazalarini bayon etadi. Yozuvchi o‘ziga xos obrazlar va ramzlar orqali jamiyatdagi ba‘zi kamchiliklarni tanqid qiladi, xuddi “O‘tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” asarlarida bo‘lgani kabi. Shu bilan birga, u o‘zbek xalqining boy madaniyati, tarixiy an‘analari va ma‘naviy qadriyatlarini ham ulug‘laydi. Asar Ahmad A‘zam ijodida alohida o‘rin tutib, o‘z davrining ilg‘or g‘oyalari va ijtimoiy adolat haqidagi o‘ylarini ifodalaydi. Asar “Boshlanma”sida yozuvchi jumladan quyidagilarni yozadi: “Yozmoqchi bo‘lganlarimning yaxlit bir syujeti yo‘qligini ham aytib qo‘yay, balki tanqidchilar iborasi bilan aytganda, obrazga prototip, ya‘ni jonli odamlardir. Men bir voqea yoki ishqiy sarguzasht to‘qib, ularni bosh yoki ikkinchi darajali qahramonlar sifatida harakatlantira olmayman. Chunki ma‘lum toifa odamlardan badiiy obraz yaratish, ularning boshidan kechgan voqealarini qalamga olish uchun, avvalo, ularning o‘zini, yashayotgan hayot muhitini ham bilishi kerak”. [7]

“Ro‘yo yoxud G‘ulistonga safar” asarida ramziylik (simvolizm) asarning asosiy g‘oyaviy va falsafiy qatlamlarini ochib berishda muhim o‘rin tutadi. Quyida ushbu asardagi ramziy obrazlar va motivlar haqida ayrim tahlillar keltirib o‘tamiz. Ushbu asarning nomining o‘zidanoq ramziylikni topish mumkin. “G‘uliston” – bu asarda inson zanjirga hukm etilgan makon sifatida talqin qilinadi.

“Oltmishga yetdim, boshqatdan yigit bo‘lib qolmayman, qirq beshimda yoza olmagan ro‘monga endi ham kuchim yetmasa kerak, bu yog‘i sog‘liq ham hamin qadar. Shuning uchun qanaqa asar bo‘lib chiqishidan qat‘iy nazar, qissa deymanni, ro‘monmi yo kuzatuvlarmi, balki safar taassurotlaridir, o‘qib chiqsangiz, undagi voqealardan voqif bo‘lsangiz kifoya. Ularga ishonish - ishonmasligingiz ham ikkinchi darajali masala. Eng muhimi – shunday bir mamlakatning borligi va mening o‘sha yoqqa borib kelganim”. [7] Ushbu yoziqlar asar boshlanmasidan olingan bo‘lib, u yerda muallif o‘zining yoshligi va ijodiy hayotiga oid chuqur mulohazalarini ifoda etadi. “Oltmishga yetdim, boshqatdan yigit bo‘lib qolmayman” jumlasini orqali yozuvchi o‘zining hayot yo‘lining muhim bir bosqichida ekanini anglatadi. Oltmishga yaqinlashgani, hayotining katta qismi o‘tganini va hayotning yoshlikdagi energiyasi, kuch-quvvati bilan taqqoslab, buni qayta qo‘lga kiritib bo‘lmasligini ta‘kidlaydi. Bu yerda inson

umrining qimmatli vaqtlarini o‘ylab, nostalgiya bilan yodga olish hissi yaqqol seziladi. “Qirq beshimda yoza olmagan ro‘monga endi ham kuchim yetmasa kerak” jumalari esa ijodiy faoliyatga oid fikrlarini aks ettiradi. Yozuvchi o‘zining ijodiy imkoniyatlarini o‘ylab, o‘tgan yillardagi rejalari va amalga oshmagan orzulari haqida gapirib, qirq beshida yoza olmagan romani haqida qayg‘urib, endi uni yozish uchun zarur energiya va ilhom yetishmasligini, yozayotgan asarini esa kamtarlik bilan qanday chiqishidan qat’iy nazar kitobxon shundayligicha qabul qilishidan umid qiladi.

Umuman olganda, bu so‘zlar inson hayoti, vaqt va imkoniyatlar haqida falsafiy mulohaza va o‘z-o‘ziga hisob berishdir. Yozuvchi hayotining biror davrida amalga oshirmoqchi bo‘lgan ijodiy rejalari, orzulari va ularning amalga oshmaganligidan qayg‘urishini ochiq ifodalaydi. Bu hayotning o‘tkinchiligi hamda vaqtni qadrlash zaruratini ko‘rsatadi.

“Qanaqa asar bo‘lib chiqishidan qat’iy nazar...” so‘zlari bilan muallif o‘z asarining aniq janrga yoki shaklga sig‘masligini ta’kidlamoqda. U asarni qissa, roman, kuzatuv, yoki safar taassurotlari sifatida belgilashga o‘zi ham shart qo‘ymaydi.

Bu orqali yozuvchi asarining ko‘p qirrali ekanini va uni o‘qirman qanday qabul qilishi muhimroq ekanligini ta’kidlamoqda. “Ularga ishonish ishonmasligingiz ham ikkinchi darajali masala.” Bu jumla asar mazmuni va undagi voqealar qanchalik haqiqatga yaqin yoki fantastik bo‘lishidan qat’iy nazar, o‘quvchi uchun asosiy e’tibor mazmunga, voqealarning mohiyatiga qaratilishi kerakligini anglatadi. Muallif voqealarning ishonchliligini emas, balki ulardagi fikr va g‘oyalarning ahamiyatini birinchi o‘ringa qo‘yadi.

Endi biz asosiy e’tiborni tadqiqotimiz obyekti, aslida mavjud bo‘lmagan ramziy istiloh hisoblangan joy nomi “G‘uliston”ga qaratamiz. Yuqorida aytib o‘tilgan “Shunday bir mamlakatning borligi va mening o‘sha yoqqa borib kelganim” jumalari bilan muallif asarning asosiy motiviga ishora qilmoqda. “Shunday bir mamlakat” degan jumla G‘ulistonni ramziy bir joy sifatida tasvirlaydi. Bu mamlakat real hayotda mavjud bo‘lishi yoki yo‘qligidan qat’iy nazar, uning ramziyligi muhim. Muallifning “borib kelganim” degan so‘zlari esa bu joyni shunchaki tasavvur emas, balki o‘z tajribasidan kelib chiqqan bir voqelik sifatida ko‘rsatishga urinayotganini anglatadi. Ahmad A’zam ushbu jumlar orqali asarni mutlaqo o‘ziga xos va erkin shaklda yaratganini bildiradi. U o‘quvchidan voqealarga faqat haqiqat yoki fantastika nuqtayi nazridan emas, balki mazmun va xulosaga e’tibor qaratishni so‘raydi. Bu so‘zlar asarning ramziy va falsafiy jihatlari kuchli ekaniga ishora qiladi. O‘quvchi bu asarni fikrlash va tushunish vositasida qabul qilishi kerak.

Xulosa. Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, A.A’zamning “Ro‘yo yohud G‘ulistonga safar” asari ramziylik tamoyillariga asoslangan holda insonning ichki dunyosi, ma’naviy izlanishlari va jamiyat muammolarini yoritadi. Asar ramziy obrazlari, falsafiy qatlamlari va tush motivi orqali o‘zbek adabiyotida ma’naviy yuksalish va ijtimoiy tanqidni ifodalashda alohida o‘rin tutadi. Zamonaviy o‘zbek adabiyotida ramziylik o‘ziga xos uslub va badiiy-estetik tamoyillar bilan namoyon bo‘lmoqda. Nazar Eshonqulning “Tobut” va Xurshid Do‘stmuhammadning “Jajman” hikoyalari ramziylikning yorqin namunalari hisoblanadi.

Ushbu asarlarda sobiq Ittifoq mafkurasi va insonning ruhiy-ma'naviy dunyosi mavhum va timsoliy tasvirlar orqali ochib berilgan. Ramziylik o'quvchini chuqur falsafiy mulohazaga chorlab, voqelikni ko'chma va timsoliy ma'nolar orqali idrok qilishga undaydi. Badiiy matnda ramziy obrazlar g'oyaviy-estetik ta'sirni kuchaytirib, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni tanqid qilish va inson ma'naviyatini ulug'lashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ahmad A'zamning "Ro'yo yohud G'ulistonga safar" asari o'zbek adabiyotidagi ramziylik va falsafiy mulohazalarning yorqin namunasidir. Yozuvchi o'z hayoti, ijodiy faoliyati va inson umrining o'tkinchiligi haqida chuqur mulohazalarini asar boshlanishidayoq ochiq-oydin ifodalaydi. Ahmad A'zam ramziy va falsafiy tushunchalar yordamida inson hayotining mazmuni, vaqtning qadr-qimmatini hamda amalga oshmagan orzular haqida o'ylashga chorlaydi. Ahmad A'zam o'ziga xos uslubda yozgan ushbu asar bilan o'quvchini ijtimoiy hayot va inson ma'naviyatiga oid chuqur xulosalar chiqarishga undaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. 6-tom. – T: Ga'fur G'ulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2022. – B 384.
2. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 7- tom. – T. : O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004. – B 247.
3. Quronov.D. Mamjonov.Z. Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – T.: Akademnashr, 2010. – B 244.
4. Harmon.W.A Handbook to literature. <https://www.ebookworking.net>
5. Boltaboyev H. Adabiyot ensiklopediyasi. – T. : Mumtoz so'z, 2014. – B. 290
6. Sharopov A. Olamlar ichra olamlar. – T. : Adabiyot va san'at, 1978. – B. 22-41
7. Ahmad A'zam "Ro'yo yohud G'ulistong safar" romani, Toshkent -B.6
8. Hotamov N, Sarimsoqov B. Adabiyotshunoslik terminlarining ruscha-o'zbekcha izohli lug'ati. – T.: O'qituvchi, 1979. – B. 279.
9. Quronov D. Cho'lpon nasri poetikasi. – T. : Sharq, 2004. – B 283
10. Yo'ldoshev Q. Postmodernizm: mohiyat, ildizlar va belgilar // Jahon adabiyoti. 2015. – B. 124